

KUVAT: LEENA-KAISA LAAKSO

Christien moderni kieli yllätti Jaakko Kankaanpään

Uudet suomennokset päivittävät klassikkodekkarit tähän päivään

Suomentaja Jaakko Kankaanpää on kääntänyt uusiksi neljä Agatha Christien kirjaa. Nyt hän kertoo, millaista on kääntää klassikkodekkaristia.

LEENA-KAISA LAAKSO

Jaakko Kankaanpään uudet Christie-suomennokset ovat *Idän pikajunan arvoitus* (2017), *Lentävä kuolema* (2018), *Roger Ackroydin murha* (2018) sekä vastikään ilmestynyt *Eikä yksikään pelastunut* (2019). Kirjat on julkaissut WSOY.

Kankaanpää (s. 1962) on toiminut suomentajana kolmisenkymmentä vuotta ja kääntänyt vakuuttavan määrän dekkareita, romaaneja, fantasiaa, nuorten- ja lastenkirjoja sekä

roolipelejä. Listalta löytyy Christien lisäksi muun muassa Michael Crichtonia, Frances Fyfieldiä, P. D. Jamesia, Alexander McCall Smithiä ja lukuisia muita.

”Otin Christien käännöstyön suurella mielenkiinnolla vastaan. Olen kääntänyt dekkareita paljon, ja Christiehän on klassikko. Olin lukenut hänen kirjojaan nuorempana, mutta nyt kun tutustuin niihin uudestaan, ne tuntuivat tuoreemmilta kuin olin kuvitellut”, hän sanoo.

Kun Kankaanpää ryhtyi työhön, hänet yllätti etenkin Christien kieli. Se on modernia, elävää, tästä päivästä olevaa. Vanhoissa suomennoksissa havisee historia, alkuperäisteoksissa ei.

Vanha ja uusi tulkinta

Idän pikajuna saapui Belgradiin tuona iltana neljännestä vaille yhdeksän. Kun sen oli määrä lähteä vasta neljännestä yli, meni Poirot asemalaiturille kävelläkseen hiukan. Hän ei kuitenkaan viipynyt kauan. Oli kirpeän kylmä. Asemasiltaa suojasi katos, mutta ulkopuolella tuiskutti lunta. Hän lähti takaisin vaunuun. Junailija, joka asemalaiturilla tömisteli jalkojaan ja heilutti käsivarsiaan pysicsä lämpimänä, puhutteli häntä.

— Teidän matkatavaranne on siirretty, herra, osastoon numero 1, herra Boucin osastoon.

— Mutta missä herra Bouc sitten on?

— Hän muutti Ateenasta tulleeeseen vaunuun, joka juuri liitettiin junaan.

Poirot lähti etsimään ystäväänsä. Herra Bouc ei kuitenkaan ottanut kuuleviin korviinsa hänen vastaväitteitään. (*Idän pikajunan arvoitus*, suom. Leena Karro 1937)

Simplon Orient Express saapui Belgradiin viittoaista vaille yhdeksältä samana iltana. Sen oli määrä lähteä vasta puolen tunnin kuluttua, joten Poirot laskeutui asemalaiturille. Hän ei kuitenkaan viihtynyt ulkona pitkään. Pakkainen tuntui purevalta, ja vaikka asemalaituri olikin katettu, sen ulkopuolella pyrytti lunta. Hän lähti takaisin hyttinsä suuntaan. Konduktööri, joka tömisteli laiturilla jalkojaan ja heilutti käsiään pysicsä lämpimänä, tuli hänen luokseen.

— Monsieur, teidän laukunne on siirretty hyttiin numero 1, monsieur Boucin hyttiin.

— Mutta missä monsieur Bouc sitten on?

— Hän on siirtynyt Ateenasta tulleeeseen vaunuun, joka on juuri liitetty junaan.

Poirot lähti etsimään ystäväänsä. Monsieur Bouc huitaisi vähätellen hänen vastalauseilleen. (*Idän pikajunan arvoitus*, suom. Jaakko Kankaanpää 2017)

© Jaakko Kankaanpää työpöytänsä ääressä kotonaan Vähä-Heikkilässä Turussa.

”Kieli muuttuu, ja etenkin suomi on muuttunut paljon. Christien englanti ei sen sijaan kuulosta mitenkään vanhalta. Kirjat olisi voitu kirjoittaa vaikka eilen”, hän sanoo.

Christien kieli alkoi kiehtoa Kankaanpäää. Se tuntui nykyaikaiselta, nopeatempoiselta.

”Veikkaan, että moderni kieli on yksi syy Christien jatkuvaan suosioon. Se on elävää, äärimmäisen repliikkivetoista, kaikki tapahtuu puheen kautta. Kuvaukset ovat lähinnä näyttämöohjeita”, hän sanoo.

Poirot ja hänen kielensä

Uudet suomennokset tuovat Christien modernin otteen hienosti esiin. Teksti on keveää, etenevää. Turhia sanoja ei ole.

”Jos talo olisi ollut vanha, jos siellä olisi ollut narisevia lattiaita, synkkiä varjoja ja seinät tummaa puupaneelia, heidän olonsa olisi voi-

nut olla aavemainen. Tämä talo oli kuitenkin moderneista modernein. Pimeitä loukkoja ei ollut – ei paikkaa salaovelle – sähkövalo loisti – kaikki oli uutta ja kirkasta ja kiiltävää. Talossa ei ollut mitään kätkeytyä, ei mitään salaista. Siellä ei ollut mitään erityistä tunnelmaa.

Jotenkin juuri se tuntui erityisen pelottavalta...” (*Eikä yksikään pelastunut*, s. 82)

Haastetta Christien kääntämiin toivat menneen ajan puhekieli ja henkilöiden persoonalliset puheet. Erilaisia kielirekistereitä on yhdenkin teoksen sisällä paljon.

Sitten on tietysti Poirot.

Poirot ja hänen kielensä on Kankaanpäästä Christien kirjoissa aivan keskeistä.

Poirot, joka puhuu osin ranskaa ja tarjoaa teille mahdollisuuden käteen. ”Ah! Tuo”, Poirot sanoi hiukan hämillisenä. ”Pelkkä bagatelli, mademoiselle. *Rien du tout*. Minä en missään tapauksessa usko, että Ralph Paton on pidätetty.” (*Roger Ackroydin murha*, s. 302)

KANSI: MARTTI RUOKONEN

KANSI: MARTTI RUOKONEN

© Agatha Christie vuonna 1932.

Poirot on hahmona omituinen ja ulkopuolinen. Tätä kuvaa hänen käyttämänsä kieli. Hän muistaa vanhoja fraaseja väärin ja sekoittaa sanajärjestykset. Usein lauseita ryydittää ripaus ranskaa.

”Poirot on kääntäjälle todella ongelmallinen. Hän käyttää englantilaisia fraaseja väärin ja sekoittaa sanajärjestyksiä. Fraasien pohjana voi olla ilmauksia, jotka ovat jääneet kielestä jo pois, vanhaa puhekieltä ja väärin muistettua. Sanajärjestyksellä pelaaminen ei taas suomessa onnistu.”

Kankaanpää sukelsi syvälle 1930-luvun englannin puhekieleen. Osa siitä on jo kadonnut.

Joskus sen selvittäminen, mikä on alkuperäinen sanonta, johon Poirot'n fraasi viittaa, vaati varsinaista salapoliisintyötä.

”Sanontoja on vaikea tunnistaa, saati sitten kääntää. Olen yrittänyt niitä penkoa ja jotain saanut selvillekin. Osin kyse on vanhoista puhekielen ilmauksista, joita ei enää käytetä. Tahallaan väärin kääntäminen vähän pelottaa, mutta ei voi mitään”, Kankaanpää sanoo.

Kun kirjassa Poirot'ltä menee ”siis rintaan”, kyse ei siis ole käännösvirheestä vaan poirotlaisesta sanonnasta.

Idän pikajunassa kääntäjälle haastetta tuovat eri kansalaisuudet, joista kukin puhuu englantia omalla, per-

BAASSANO

soonallisella tavallaan. Kankaanpää miettii, millainen puhekieli saisi lukijassa aikaan saman tunnelman, jota Christie on aikanaan tavoitellut. Ihan helppoa se ei ole.

Kankaanpäästä haasteet tuovat kuitenkin työhön ytyä.

”Christietä on hauska kääntää juuri tämän takia, hän on hausempi kirjailija kuin moni muistaakaan.”

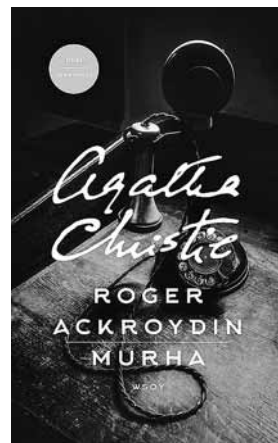
Englannin 1930-luvun elämänmeno

Mutta kääntäminen ei ole pelkkää kielipeliä. Iso osa työstä on taustatietojen selvittelyä, faktojen haalimista ja kokonaisuusien ymmärtämistä.

Kääntäjä etsii tietoa ajan esineistä ja ilmiöistä; siitä, miten asioita tehtiin.

Uudet Christie-käännökset vievät lukijansa dekkarifanien rakastamiin sijainteihin: syrjäiselle saarelle, King's Abbottiin, lentokoneeseen ja tietysti klassiseen Jugoslavian vuorille pysähtyneeseen Idän pikajunaan, juonikuvioihin ja lukitun huoneen arvoituksiin, 1930-luvun Englantiin.

Samalla Kankaanpää sukelsi yhä tiiviimmin brittikulttuurin syövereihin, 1930-luvun kieleen ja vanhan ajan englantilaiseen elämäntapaan, sotaa edeltävään aikaan.

KANSI: MARTTI RUOKONEN

© Jaakko Kankaanpää sai WSOY:n kirjasaatiön tunnustuspalkinnon vuonna 2015 ja on ollut kahdesti ehdolla myös J. A. Hollon palkinnon saajaksi.

Kun ymmärtää kokonaisuuden, on pienetkin yksityiskohdat helpompi kääntää. Paljon tietoa löytyy netistä.

”Erilaiset keskustelupalstat ovat Jumalan lahja kääntäjille. Kun käänsin *Idän pikajunaa*, menin rautatieharrastajien keskustelupalstalle ja kysyin tarkempaa tietoa vanhan ajan junista. Sitä löytyi nopeasti. Myös toiset kääntäjät auttavat mielellään”, hän kertoo.

Ihan kaikkea ei kääntäjäkään välttämättä saa selville.

”*Idän pikajunassa* kaivetaan hatuasiasta rautalankaverkkoa, enkä oikein ymmärtänyt, mistä on kyse. Etsin taustatietoa ja yritin selvittää, mutta en löytänyt tyydyttävää vas-

tausta lopuksikaan. Myös kurpitsat, joita Poirot kasvattaa *Roger Ackroydin murhassa*, tuottivat vaikeuksia.”

Sata sivua valmista tekstiä kuussa

Jaakko Kankaanpää on opiskellut kulttuurihistoriaa Turun yliopistossa ja suorittanut filosofian maisterin tutkinnon. Kääntäjäksi hän ryhtyi kolmisenkymmentä vuotta sitten, rakkaudesta kieleen.

”Alun perin päädyin suomentajaksi ajautumalla, enkä ole muissa töissä sitten ollutkaan. Olen aina tieninyt, että osaan kirjoittaa, mutta en keksinyt mitään omaa kirjoittamista. Kääntäminen tuntui sopivan tähän hyvin”, hän sanoo.

Eniten häntä kiehtoo kieli.

Hän uskoo, että kääntäjän tärkein instrumentti on oma kieli, se mihin käännetään. Sen pitää olla taitavaa, elävää, korrektaa.

”Poirot on kääntäjälle todella ongelmallinen. Hän käyttää englantilaisia fraaseja väärin ja sekoittaa sanajärjestyksiä.”

KANSI: EELI JAATINEN

KANSI: JUHA LARPO

KANSI: MARTTI RUOKONEN

Ainakin uusissa Christie-käännöksissä se on juuri sitä. Kepeää, tarkkaa, ilmavaa.

”Horbury – Horbury – etkö sinä muusta välitä! Hevosia ja kettujahateja ja linnustusta ja peltoja ja tylsiä vanhoja maajusseja. Ei herran tähden, millaista elämää naiselle.”

”Jotkut naiset pitävät siitä.”

”Niin pitävät. Sellaiset naiset kuin Venetia Kerr, joka on puoliksi hevonen itsekin. Olisit mennyt naimisiin jonkun sellaisen kanssa sitten.” (*Lentävä kuolema*, s. 152)

Uudet toimeksiannot Kankaanpää saa kustantajalta, ja esimerkiksi 300-sivuisen kirjan kääntäminen kestää kolmisen kuukautta. Siinä ajassa syntyvät raakaversio, korjaukset, loppuviilaus ja lopullinen kirja.

Koneen ääreen Kankaanpää istuu joka työpäivä.

”Nyrkkisääntöni on sata sivua ihan valmista tekstiä kuussa. 300-sivuisessa kirjassa varaan 30 päivää raakatekstiin. Käännän ensin sivun kerrallaan. Sitten tarkistan, etsin tietoa ja editoin”, hän sanoo.

Dekkareiden kääntäminen ei Kankaanpäästä juurikaan eroa muusta. Jokaisella kirjalla on aina oma äänensä, dekkari tai ei.

”Dekkareita on vaikka minkälaisia. Esimerkiksi P. D. James, jota myös olen kääntänyt, on täyttää laatuproosaa”, hän sanoo.

Piruileva Agatha

Vuonna 2013 Britannian rikoskirjailijoiden yhdistys valitsi Christien parhaaksi dekkaristiksi kautta aikojen. Suomessakin kirjailijan suosio on vankka.

Kankaanpää katsoo suomennoksiin myötä Christien kirjoja vähän uudella tavalla. Hän uskoo, että kirjailija on paljon muutakin kuin tv-sarjoista tuttu klassikko.

⊕ Agatha Christie dekkariuransa alkuvaiheissa 1920-luvulla.

”Ajattelin Christien kirjoja ennen lähinnä elokuvien ja tv-sarjojen kautta, nehän keskittyvät aika lailla Poirot’n hahmoon. Mutta esimerkiksi *Lentävä kuoleman* on ihan kaistapäinen, siinä on ihan mielettömiä henkilöitä: dekkarikirjailija ja kummalliset arkeologit. Christie on minusta hauska, piruileva kirjailija”, hän sanoo.

Yllätyksiäkin Christien teksteistä löytyy. Huumeita. Rasismia.

”On jännä, että kieli ei ole vanhentunut, mutta maailma, jota kuvataan, on. Huumeiden käyttö oli kirjoissa aika yleistä. Ainakin yläluokka ja amerikkalaiset käyttävät kokaiinia ja heroinia tiiviiseen tahtiin. Kirjoissa on myös paljon jonkinlaista kepeää rasismia ja antisemitismia. Esimerkiksi *Roger Ackroydin murhassa* leskirouva joutuu juutalaisten rahanlainaajien ahdistelemaksi. Tämä oli ilmeisesti ihan kuranntia läppää toista maailmansotaa edeltävän ajan Englannissa. Toisaalta Christie ei ollutkaan mikään yhteiskunnallinen ajattelija”, Kankaanpää pohtii. ■

Matti Kassilalle kunniatuoli Orioniin

Elävän kuvan keskus Elke paljasti elokuvateatteri Orionissa Helsingissä elokuvaohjaaja **Matti Kassilan** kunniatuolin muistolaattoineen toukokuun 18. päivänä.

Tilaisuudessa esitettiin elokuva *Komisario Palmun erehdys* (1960). Ohjaaja **Heikki Kujanpää**, joka viime syksynä ohjasi Helsingin kaupunginteatteriin näytelmän *Kaasua, komisario Palmu!*, pohti puheessaan elokuvan ja teatterin tekemisen eroja. Paikalla oli myös Matti Kassilan omaisia.

Pitkän linjan elokuvamies, veteraani-ohjaaja Matti Kassila kuoli viime vuoden joulukuussa. Hänen monipuolinen uransa ulottui kuudelle vuosikymmenelle. Kassilalle myönnettiin Pro Finlandia -mitali, elokuvataiteen valtionpalkinto, professorin arvonimi ja Betoni-Jussi elämäntyöstä. Hän oli myös Suomen Elokuvaohjaajaliiton kunniajäsen.

Vuonna 1927 valmistunut elokuvateatteri Orion toimi 34 vuotta Suomen elokuva-arkiston ja –nimenvaihdoksen jälkeen – Kansallisen audiovisuaalisen instituutin kotiteatterina ennen kuin instituutin esitykset siirtyivät Helsingin keskuskirjasto Oodin Kino Reginaan tämän vuoden alussa. Elävän kuvan keskus Elke käynnisti elokuvateat-

OLLI TURUNEN

⊕ Matti Kassila.

VIAPLAY

⊕ Aku Louhimiehen ohjaaman *Rig45*-sarjan näyttelijäjoukkoon kuuluvat muun muassa norjalainen Rune Temte ja suomalainen Andrei Alén.

teri Orionin toiminnan uudelleen helmikuussa.

Elke on elokuva-alan järjestöjen ja yksityishenkilöiden perustama voittoa tavoittelematon kulttuuriyhdistys. Yhdistyksen jäsenenä on elokuvualan tekijäjärjestöjen ja pääkaupunkiseudun huomattavimpien elokuvafestivaalien lisäksi muita alan keskeisiä toimijoita, kuten Risto Jarva -seura, elokuvakasvatusyhdistys IhmeFilmi ry ja Filmihullu ry.

Aku Louhimies ohjaa Rig45:n toisen kauden

Pohjanmerellä sijaitsevalle öljynporauslautalle sijoitetun trillerisarjan *Rig45* toisen tuotantokauden ohjaajaksi on palkattu **Aku Louhimies**. Viaplayn alkuperäissarjan näyttelijöiden joukkoon suomalaisväriä tuo **Andrei Alén**, joka tuli tunnetuksi roolistaan *Tuntemattoman sotilaan* Rahikaisena. Sarjaa kuvataan Irlannissa, ja ensi-iltaan sen on määrä tulla ensi vuonna.

Toisen kauden näyttelijäkuuntaan lukeutuu tunnettuja nimiä Pohjoismaiden lisäksi Britannia ja Irlannista.

Mukana ovat muiden muassa jo ensimmäisellä kaudella näytelleet **Gary Lewis** (*Billy Elliot, Outlander*), **Lorcan Cranitch** (*The Last Kingdom*) ja **Rune Temte** (*Captain Marvel, Eddie the Eagle*). Ruotsalainen **Lisa Henni** (*Rahalla saa*) jatkaa Petra Dahlbergina, hänen veljensä sarjassa nähdään edelleen **Filip Berg** (*Nousuvesi*).

Murhamysteerin toisen tuotantokauden tapahtumat sijoittuvat vain muutaman kuukauden päähän siitä, mihin ensimmäinen päättyi. Tapaukset käynnistyvät, kun Petra Dahlberg palaa öljynporauslautalle. Skotlannin rannikolta löytyy ruumis, jonka oletetaan olevan hänen veljensä Fredrik Dahlberg.

Rig45:n ensimmäisen kauden jaksot saivat ensi-iltansa kaikissa Pohjoismaissa samaan aikaan viime vuoden kesäkuussa. Nykyisin ensimmäinen kausi on katsottavissa Viaplayn lisäksi muun muassa Netflixissä. Kauden ohjasi **Per Hanefjord**. Suomalaisnäyttelijä ja muusikko **Ona Kamu** esiintyi sen ensimmäisessä jaksossa.

Viaplay on nettipalvelu, joka tarjoaa katsottavaksi elokuvia, tv-sarjojen kokonaisia tuotantokausia ja live-urheilua. Nordic Entertainment Groupiin kuuluvan Viaplayn alkuperäissarja *Rig45*:n toisen kauden kansainvälisestä jakelusta vastaa ITV Studios Global Entertainment.